

Kulturdepartementet
Anne Liltved
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Deres ref.:
13/155-

Vår ref.:
13/183361/NLW

Dato:
11.10.2013

Høring - NOU 2013: Det livssyns åpne samfunn Høringsuttalelse fra Bærum kommune

Kulturdepartementet har sendt ut høring NOU 2013: Det livssyns åpne samfunn. Fordi dette er en omfattende utredning har kulturdepartementet i høringsbrev datert 11. februar 2013 bedt høringsinstansene om å være særlig nøye med å opplyse om

- ◆ Hvilke punkter/kapitler i utredningen som omtales i høringsuttalelsen
- ◆ Hva som eventuelt er generelle merknader.

Kommunes høringsuttalelse følger under og begrenses til å handle om punkter i utredningen som har direkte relevans for kommuner generelt og Bærum kommune spesielt. Forslag til høringsuttalelse fra Bærum kommune følger allerede vedtatt politikk. Unntak fra dette er kommentert spesifikt i teksten.

Høringsuttalelsen er strukturert rundt ulike tema, i all hovedsak slik de er organisert i utredningens redegjørelse. For hvert tema gis en kort innledning/sammendrag. Bærum kommunes forslag til uttalelser er uthevet i kursiv.

Tallene i overskriftene forholder seg til utredningens ulike deler og kapitler.

Høringsfristen var satt til 30. august 2013. Bærum kommune har fått innvilget utsatt høringsfrist til etter behandling i Formannskapet 09. oktober 2013, for at høringsuttalelsen skal kunne behandles i de relevante utvalg.

FSK-122/13 - 09.10.2013 Vedtak:

1. Bærum kommune sender høringsuttalelse til NOU 2013:1 «Det livssyns åpne samfunn» slik redegjørelsen viser med følgende tillegg:
1. Det er viktig å ta vare på vår kulturarv. Ordningen med skolegudstjenester videreføres slik det har vært og blir praktisert i dag. Skolegudstjenesten er ikke en avslutning av semesteret.

2. Det er viktig å ta vare på vår kulturarv. Ordningen med tros- og livssynsbetjening innenfor institusjonene videreføres slik det har vært og blir praktisert i dag.

Bærum kommunes høringsuttalelse til NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn:

(kursiv viser kommunens synspunkter)

Kompetanse på tros- og livssynsfeltet

Bærum kommune har i tillegg til uttalelser til selve utredningen, innspill til kunnskap behov for kunnskap på tros- og livssynsfeltet. Etter hvert vil Bærum også få en større andel innbyggere med bakgrunn i ulike kulturer, som vil føre til behov for økt kunnskap hos de ansatte om ulike kulturer og religioner/livssyn.

- ◆ *Bærum kommune støtter at kunnskapen om ulike tros- og livssynspraksis, symboler og klesdrakt bør styrkes, særlig i det offentlige.*
- ◆ *Bærum kommune anbefaler at religion- og kulturforståelse blir en del av pensum i grunnutdanningen til de ulike helse- og omsorgsyrkene.*
- ◆ *Det bør vurderes om det er behov for en nasjonal veileder om temaet til bruk i den kommunale omsorgstjenesten.*

Prinsipper for en helhetlig tros- og livssynspolitik (Del 3 kap 9)

Tros- og livssynsutvalgets forslag til prinsipper for tros – og livssynspolitikken. De tre første prinsippene følger av Norges menneskerettslige forpliktelser. Det finnes likevel et handlingsrom når det gjelder hvordan prinsippene realiseres. De fire neste prinsippene følger av utvalgets tilrådning om en aktivt støttende tros- og livssynspolitik. Det siste prinsippet setter opp et ideal om åpenhet.

1. Tros- og livssynsfriheten beskyttes for alle.
1. Den enkeltes tros- og livssynspraksis må ikke krenke andres rettigheter og friheter.
2. Ikke-diskriminering: Staten må ikke utsette noen for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling på grunn av deres tros- eller livssynspraksis.
3. Det legges aktivt til rette for alle borgeres tros- og livssynspraksis.
4. Likebehandling: Staten bør tilstrebe at enhver borger får – i prinsipp og i rimelig praksis – samme grad av støtte til sin tros- og livssynsutøvelse.
5. Statens aktive tros- og livssynspolitik må i sin utforming vurderes opp mot sentrale fellesverdier: demokrati, rettsstat, menneskerettigheter, ikke-diskriminering og likestilling.
6. Organisert tros- og livssynsutøvelse som mottar statlig støtte, må forventes å vise vilje til åpenhet og vise annen tros- og livssynsutøvelse den samme respekt som en selv forventer og nyter godt av.
7. Alle bør akseptere å bli eksponert for andres tros- og livssynspraksis i det offentlige rom.

Ad punkt 4:

Bærum kommune påpeker at punkt 4 innebærer en uklar forpliktelse for både kommune og stat som angår nivå på tilrettelegging. En generell tilrettelegging for tros- og livssynspraksis er allerede dekket i øvrige prinsipper.

- ◆ *Bærum kommune anbefaler at punkt 4 fjernes.*

Generelt:

- ♦ *Bærum kommune slutter seg for øvrig til utvalgets forslag til prinsipper for tros- og livssynspolitikken.*

Nasjonale symboler, markeringer (Del 4 Kap 11.4.1)

Felles nasjonale markeringer ved høytid, sorg eller krise er et offentlig ansvar, og dette ansvaret bør ikke delegeres til ett tros- og livssynssamfunn alene, også innbefattet Den norske kirke. En må ivareta både behovene til de enkelte i ulike tros- og livssynssamfunn og behovet for felles markeringer på tvers av religioner og livssyn.

- ♦ *Bærum kommune slutter seg til utvalgets forslag om at felles markeringer gjennomføres på tvers av religioner og livssyn.*

Gjennomføring av valg (Del 4 Kap 11.4.2)

Utvalget mener på prinsipielt grunnlag at dagens sammenkobling av offentlige og kirkelige valg (lokalisering mv) ikke bør videreføres. På prinsipielt grunnlag konkluderer utvalget at det ikke bør legges opp til at valg i Den norske kirke, eller noe annet tros- og livssynssamfunn, kobles sammen med de offentlige valgene, verken i form av samlokalisering eller felles tilrettelegging og presentasjon. Et tros- og livssynssamfunn, inkludert Den norske kirke, kan om de selv ønsker å avholde medlemsmøter i egne lokaler som inkluderer valg, på samme dag som de offentlige valgene.

- ♦ *Bærum kommune slutter seg til utvalgets synspunkter om at sammenkobling av offentlige og tros/kirkelige valg ikke videreføres.*

Plagg og symboler (Del 4 Kap 13)

Utvalget tar avstand fra generelle forbud mot og restriksjoner på religiøse og livssynstilknyttede plagg og symboler. Utvalget anbefaler at det som hovedregel bare skal være praktiske forhold, ikke en vurdering av mulig symbolsk betydning, som kan legges til grunn for eventuelle restriksjoner på religiøse plagg og symboler.

Kommunens personal- og HMS håndbok kapittel 3.3 «Regler for bruk av religiøse hodeplagg i tjenesten» sier at tjenesteleder har ansvaret for å vurdere bruk av dette på sitt tjenestested. Direktør/kommunalsjef kan fastsette kriterier knyttet til sikkerhetsmessige, hygieniske eller andre forhold hvor avgjørelsen tas i medbestemmelsesmøte. For kommunens pleie og omsorgstjeneste er det utarbeidet retningslinjer for arbeidstøy som gjelder vasking av turban/skaut ved tjenestestedets vaskeri.

- ♦ *Bærum kommune støtter hovedregelen om at kun praktiske hensyn eventuelt skal legge begrensninger på bruk av plagg og symboler knyttet til religion og livssyn.*

Livssynsåpne seremonirom (Del 4 Kap 14)

Livssynsåpne seremonirom er et rom eller et bygg som er utformet slik at mennesker fra ulike tros- og livssynssamfunn og mennesker uten noen tilhørighet til noe tros- eller livssynssamfunn kan ta rommet eller bygget i bruk til sentrale seremonier, for eksempel ekteskapsinngåelse eller gravferd. Slike rom i et lokalsamfunn kan også gi en åpen felles ramme for alle grupper i samfunnet ved felles minnemarkeringer, for eksempel ved ulykker eller katastrofer. Utvalget ser behov for styrking av tilgangen på livssynsåpne seremonirom, og støtter kirkeforlikets oppfordring til et forsterket

kommunalt ansvar for etablering av slike, samt at kommunale forsamlingslokaler bør tilrettelegges slik at de kan fungere som livssynsåpne seremonirom.

- ◆ *Bærum kommune er positive til en statlig støtteordning som skal gjøre kommunene i stand til å legge til rette for at det forefinnes livssynsåpne seremonirom.*

Andre døgnbaserte helse og omsorgstjenester (Del 4 Kap 15.5)

Tradisjonelt i Norge har offentlige institusjoner ansvar for tros- og livssynsmessig tjeneste vært preget av Den norske kirkes majoritetsposisjon i samfunnet. Etter hvert som befolkningen blir eldre, vil religiøs og livssynsmessig tilhørighet blant beboerne på sykehjemmene endres, en større andel av beboerne vil tilhøre andre tros- eller livssynssamfunn enn Den norske kirke. Dette gjør det nødvendig med andre religiøse og livssynsmessige tilpasninger og tjenester enn tidligere, blant annet ved livets slutt.

Utvalget mener at det er et offentlig ansvar å sørge for tilgjengelige og egnede samtalepartnere for tros- og livssynsspørsmål og tilgjengelig religiøs og livssynsmessig betjening i institusjonene. Utvalget anbefaler at rekruttering av personell til tros- og livssynsbetjening gjøres bredere og tilpasses de som er brukere av institusjonen. Dette vil kunne gjennomføres på ulike måter og bør tilpasses den lokale situasjonen og behovet der. Et mindretall mener at det må være tros- og livssynssamfunnene selv og ikke institusjonene som har ansvaret for å sørge for tros- og livssynsbetjening innenfor institusjonene.

Omsorgen i institusjoner skal ivareta hele mennesket, også åndelige og eksistensielle behov, noe som krever varsomhet, respekt og kunnskap. For mange blir tro og livssyn viktigere, men dette gjelder ikke alle. Institusjonene må være forsiktige med bruk av fellesarealer til religiøse arrangementer som av noen beboere kan oppfattes som uønsket.

- ◆ *Bærum kommune støtter utvalget i at tros- og livssynsfriheten skal gjelde for alle – også mennesker som er innlagt på sykehus, beboere på sykehjem, mennesker med demens og andre med stort omsorgsbehov og personlig assistanse.*
- ◆ *Bærum kommune støtter mindretallet og ser det som tros- og livssynssamfunnene ansvar, og ikke institusjonene, å sørge for tros- og livssynsbetjening innenfor institusjonene. Institusjonene bør imidlertid legge til rette for at representanter for tros- og livssyns er velkomne.*

Kriseberedskap og dødsbudskap (Del 4 Kap 15.8)

Utvalget mener at hensynet til tros- og livssynsfriheten blir best sikret ved en livssynsuavhengig formidler av dødsbudskap, enten ved politi eller ved helsepersonell. Etter at budskapet er overlevert, kan politiet eller helsepersonellet i samråd med de pårørende vurdere om det er behov for bistand fra tros- eller livssynssamfunn. I forbindelse med kriseberedskapen understreker utvalget også behovet for inkluderende minnemarkeringer. Det er viktig at planer for offentlige markeringer også er en del av kriseberedskapen. Etter utvalgets oppfatning er det viktig at tros- og livssynssamfunnene bringes med i arbeidet med å utarbeide slike planer.

- ◆ *Bærum kommune støtter at dødsbudskap formidles av livssynsuavhengige offentlige representanter (politi eller helsepersonell) og at også andre tros- og livssynssamfunn enn Den norske kirke involveres i kommunens krisearbeid.*

Gravferdsforvaltning (Del 4 Kap 18, samt generell anbefaling)

Om begrepet gravferd

I Kirkeloven betyr begrepet gravferd en kirkelig seremoni, eller kirkelig handling, som avsluttes med velsignelse og jordpåkastelse. I gravferdsloven blir gravferd brukt om, og gjelder for gravlegging eller kremasjon av kiste, gravlegging av urne, om gravsted og gravplass. At gravferd har én betydning i en kirkelig sammenheng, og en annen betydning på gravplassen er forvirrende og bidrar til sammenblanding av roller og ansvar for gravferden.

- ♦ *Bærum kommune anbefaler at begrepet gravferdsforvaltning erstattes med gravplassforvaltning, da begrepet gravferd i gravferdsloven har en annen betydning enn i kirkeloven.*

Ansvar for gravferdsforvaltningen

Gravferd og ritualer rundt dødsfall står sentralt i de fleste religioner og livssyn. Utvalget ser det ikke som en rimelig ordning i et pluralistisk samfunn at ett trossamfunn skal ivareta gravferdsforvaltningen.

Utvalget anbefaler at kommunene overtar forvaltningsansvaret for gravplassene.

- ♦ *Bærum kommunen støtter at kommunen skal ha ansvaret for gravplassforvaltningen (gravferdsforvaltningen).*

Godkjenning av gravplasser og håndtering av klagesaker

Gravferdsloven sier i § 4 første ledd at «Anlegg, utvidelse, nedleggelse eller annen vesentlig endring av gravplass og bygninger på gravplass kan ikke skje uten etter tilslutning fra kommunen og med tillatelse fra bispedømmerådet. Bispedømmerådet kan sette vilkår for tillatelsen». Krematorier godkjennes av departementet.

Gravferdslovens § 24 første ledd sier at «Enkeltvedtak som er truffet av kirkelig fellesråd eller menighetsråd etter loven her eller etter regler i medhold av loven, kan påklages til bispedømmerådet».

I et livssynsåpent samfunn er det en utfordring at Bispedømmerådene har ansvaret for håndtering av klagesaker og godkjenninger for alle innbyggere da Bispedømmerådet er et organ som primært skal ivareta Den norske kirke som trossamfunn med hovedoppgave:

«... å ha sin oppmerksomhet henvendt på alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv i menighetene». (Kirkeloven § 23. 3 ledd).

Gravplassforvaltningen skal ivareta behovet til hele befolkningen, det er derfor etter vårt skjønn en utfordring at bispedømmerådet skal behandle klagesaker og godkjenninger. Videre trekkes det frem at fylkesmannen i langt større grad enn bispedømmerådene innehar den nødvendige kompetanse til å godkjenne gravplassanlegg, krematoriebygg med mer, samt ivareta en nødvendig nøytralitet i behandling av anke på enkeltvedtak.

- ♦ *I et livssynsåpent samfunn mener Bærum at håndtering av klagesaker og godkjenninger kobles til Fylkesmannen og ikke til Bispedømmerådet.*

Eiendomsretten til gravplassene

Utvalget anbefaler en gjennomgang av eiendomsspørsmålene som også bør innbefatte en vurdering av om det er hensiktsmessig, juridisk og økonomisk, å overføre eiendomsretten til gravplassene til kommunene. Det er et prinsipielt problem at soknet som grunnenhet i trossamfunnet Den norske kirke skal stå som eier av kirkegårder og gravlunder. En slik overdragelse synes naturlig også fordi menighetsmøtets ansvar og oppgaver, samt krav om gravplass i hvert sokn, nå er skrevet ut av gravferdsloven.

Gravplassene er for alle, og ansvaret for gravplassene bør legges til kommunene som allerede i dag finansierer disse. Bærum kommune har etter avtale med kirkelige fellesråd fått overført ansvaret for gravplassforvaltningen etter Gravferdslovens § 23.

- ◆ *Bærum kommune støtter utvalgets anbefaling om at gjøres en juridisk vurdering av eiendomsforholdenes betydning.*

Gravferdslovens forankring

Gravferdsloven forvaltes i dag av det departement som ivaretar Den norske kirke, ansvaret for de øvrige tros- og livssynssamfunnene ligger i et annet departement, mens rådgiver for gravplass saker er lagt til Tunsberg bispedømme. Dette vanskeliggjør en god samordning som også skal ivareta prinsippene om et livssynsåpent samfunn og sikre likebehandling. Utvalget mener stillingen som rådgiver for gravplass saker ikke bør være knyttet til ett bestemt trossamfunn. Ved en samordning av tros- og livssynspolitikken, vil det være logisk å koordinere denne stillingen administrativt slik at stillingen også ivaretar hensynet til de ulike tros- og livssynstradisjonene.

- ◆ *Bærum kommunen støtter at ansvaret for gravferdsloven forankres i et departement eller en departementsavdeling som ikke er knyttet til et bestemt livssyn.*
- ◆ *Bærum kommune anbefaler at forvaltningen og plassering av stillingen som rådgiver for gravplass saker legges til et departement eller departementsavdeling som ikke kan knyttes til et bestemt livssyn.*

Om retten til støtte til private religiøse skoler i Norge (Del 4 Kap 19.4)

Utvalget har sett på privatskolers adgang til alternativ utforming av grunnskoleopplæringen. Utvalget tilrår at en ikke aksepterer å redusere timeantallet i andre fag for å kunne øke omfanget av privatskolers «RLE-fag». Videre mener utvalget at privatskolenes undervisning i øvrige fag må følge ordinære læreplaner, mens religiøst eller livssynsmessig grunnlag kan aksepteres ved alternative utforminger av det som tilsvarer RLE-faget. Utvalget tilrår at lovverket eksplisitt åpner for at livssynsbaserte skoler kan være basert på sekulære livssyn.

- ◆ *Bærum kommune støtter at en ikke aksepterer å redusere timetallet i andre fag for å kunne øke omfanget av privatskolers RLE-fag utover handlingsfriheten skoleeier har for å legge til rette for bedre måloppnåelse i fagene samlet sett for den enkelte elev.*

Skolegudstjenester (Del 4 Kap 19.4.2.3)

Utvalgets flertall mener at skolegudstjenester fortsatt bør være mulig, forutsatt en likebehandling av ulike trossamfunn. Et mindretall mener at gudstjenester som en kirkelig, religiøs handling ikke hører hjemme i en fellesskole.

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en veiledning for gudstjenester i skoletiden.

I veiledningen heter det at skolen kan gjennomføre gudstjenester som del av sin generelle kultur- og tradisjonsformidling. En viktig forutsetning for slik praksis er at det skjer i samarbeid og forståelse med hjemmene og at det er ordninger som gir fritak fra deltakelse. Skolen bør involvere FAU og Samarbeidsutvalg i forkant av slike arrangementer.

I veiledningen står det også: *«Gudstjenesten bør ikke gis karakter av semesteravslutning, da en avslutning skal være samlende for alle elever på skolen. Avslutningsarrangementer, og andre markeringer i løpet av skoleåret som er ment å inkludere alle elever, bør derfor legges til skolen, slik at alle kan delta.»*

I skolene i Bærum er det ulike tradisjoner og praksis vedrørende skolegudstjenester. Skolene legger generelt den nasjonale veilederen til grunn for sin praksis og rådmannen mener det må være åpning for at lokale vurderinger fører til ulike praksis.

Ut fra dette anbefaler rådmannen at Bærum kommune ikke tar stilling til høringsutkastets ulike forslag vedr skolegudstjenester i denne omgang. Vurderingene og praksis på dette området kommer til å utvikle seg i årene som kommer og det er naturlig at den enkelte skole i samarbeid med foreldre og skolens organer får utvikle sin praksis i takt med endringene i samfunnet.

Generelt om offentlig økonomisk støtte til tros- og livssynssamfunnene (Del 5 Kap 22 – 26)

Befolknings- og samfunnsutviklingen er preget av endringer når det gjelder innbyggernes kirke-, tros- og livssynstilhørighet. Utvalget foretar i utredningen en grundig gjennomgang av tros- og livssynssamfunnenes økonomi og offentlige finansierings- og tilskuddsordninger. Utvalget drøfter bl.a. hvilke krav tros- og livssynssamfunn bør oppfylle for å bli tilskuddsberettiget, og hvordan medlemstall skal telles og kontrolleres (også telling av Den norske kirkes medlemstall drøftes). Utvalget mener at prinsippet om økonomisk likebehandling av Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn (jfr. Grunnloven) bør bli realisert i større grad enn i dag og drøfter spørsmålet om i hvilken grad medlemstall bør spille inn ved fastsetting av tilskudd til Den norske kirke.

Tilskudd til andre kirke-, tros- og livssynssamfunn skal være likt tilskudd til Den norske kirke, regnet pr medlem. Nøkkeltallene i Kostra er grunnlaget for tilskuddsberegningen og rapporteringen til Kostra skal i prinsippet ikke ta hensyn til hvordan ansvaret for funksjonene er organisert. Erfaring er at dette gjøres ulikt i kommunene, og at grunnlaget for tilskuddsberegningen til andre kirke-, tros- og livssynssamfunn gjøres etter ulike prinsipper. For likebehandling er det prinsipielt viktig at kommunens føring av kostnader samordnes for funksjonene Den Norske kirke, andre kirke-, tros- og livssynssamfunn, samt gravplasser og krematorium i kommunenes regnskap da funksjonene er vesensforskjellige.

- ♦ *Bærum kommune forutsetter at staten involverer KS i KOSTRA rapportering, kostnadsberegninger og ved eventuelle endringer i lov og finansiering/støtteordninger som vil påvirke rammebetingelsene for kommunene.*

Lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn (Del 6 Kap 30)

Utvalget foreslår en ny lov om tilskudd for tros- og livssynssamfunn. Skillet mellom registrerte og ikke-registrerte trossamfunn foreslås ikke videreført. For å være et støtteberettiget tros- eller livssynssamfunn må flere vilkår oppfylles. Loven presiserer også reglene for beregning av tilskudd, for medlemsregistrering og krav til bruk av

tilskuddet, opprettelsen av sakkyndig nemnd, regler for tilsyn, rapportering og sanksjoner.

- ◆ *Bærum kommune slutter seg til utvalgets forslag om samordnet regelverk for tros- og livssynssamfunn.*

Lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn og Økonomiske og administrative konsekvenser (del 6 Kap 30 og 31)

Utvalget foreslår at det fulle ansvaret for tilskudd til tros- og livssynssamfunn, og dermed for økonomisk likebehandling, overføres til staten. Dette vil gi en samlet oversikt, større faglig miljø, i større grad sikre likebehandling og sikring av prinsippene for helhetlig livssynspolitikkk gjennomføres.

En overføring av økonomisk ansvar for tros- og livssynssamfunn fra kommune til stat vil være en markant endring fra dagens praksis. Utredningens forslag på dette punktet har direkte relevans for kommunenes politikkkutforming og økonomi.

- ◆ *Bærum kommune slutter seg til utvalgets forslag om overføring av kommunens ansvar for finansiering av tros- og livssynssamfunn til staten.*
- ◆ *I et livssynsåpent samfunn bør tilskudd til de ulike trossamfunn behandles på samme forvaltningsnivå, Bærum kommune mener derfor at også finansiering av en norske kirke bør inngå i lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn.*

Med hilsen

Trine Hamre Bendixen
kommunalsjef kultur

Naomi Wilde
overlandskapsarkitekt

Godkjent elektronisk